

# BAKALÁRSKA PRÁCA

## **O politickej slobode: aktuálnosť koncepcie J. S. Milla**

Roman Bužek

**Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií v Bratislave**

Bakalársky študijný program: Liberálne štúdiá

Študijný odbor 3.1.6 Politológia

Vedúci/školiťel' bakalárskej práce

Prof. PhDr. František Novosád, CSc.

BRATISLAVA 2009

Čestne prehlasujem a podpisom potvrdzujem, že som predloženú  
bakalársku prácu vypracoval samostatne a uviedol som všetku použitú  
literatúru a ďalšie pramene.

.....

Bratislava, 28. 4. 2009

## **Pod'akovanie**

Ďakujem svojmu školiteľovi Prof. PhDr. Františkovi Novosádovi, CSc. Za inšpiratívny a tolerantný prístup pri písaní bakalárskej práci. Tiež chcem poďakovať svojej mame a svojim blízkym za trpezlivosť a podporu.

## Obsah

Abstrakt .....	5
Predhovor .....	6
Úvod .....	7
Kapitola 1.: „Úvod“ .....	9
Argumentácia .....	9
Komentár .....	11
Kapitola 2.: „O slobode myslenia a diskusie“ .....	14
Argumentácia .....	14
Komentár .....	18
Kapitola 3.: „O individualite ako jednom zo základov blahobytu“ .....	23
Argumentácia .....	23
Komentár .....	24
Kapitola 4.: „O medziach spoločenskej moci nad jednotlivcom“ .....	27
Argumentácia .....	27
Komentár .....	28
Kapitola 5.: „Aplikácie“ .....	31
Argumentácia .....	31
Komentár .....	33
Záver .....	35
Literatúra .....	39

## **Abstrakt**

Bužek, Roman: O politickej slobode: aktuálnosť koncepcie J. S. Milla. Bakalárska práca. Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií. Školiteľ: Prof. PhDr. František Novosád, CSc.

Vo svojej práci sa venujem dielu významného anglického mysliteľa 19. storočia Johna Stuarta Milla „O politickej slobode“, ktorá patrí k základom modernej politickej filozofie. Moja práca predstavuje analýzu tejto eseje a interpretáciu Millových myšlienok v súčasnom kontexte. Ukazuje sa, že idey Milla zostávajú prekvapivo aktuálne aj v dnešných podmienkach, ktoré sa značne líšia od podmienok Millovej doby. Podľa môjho názoru príčina spočíva v nadčasovosti otázok, ktoré si Mill kladie a jeho vynikajúcich postrehov, ktoré dokázal príkladným spôsobom zovšeobecniť.

**Kľúčové slová:** John Stuart Mill, politická sloboda, liberalizmus, demokracia

## **Abstract**

Bužek, Roman: On liberty: conception of J. S. Mill in contemporary conditions. Bachelor thesis. Bratislava International School of Liberal Arts. Tutor: Prof. PhDr. František Novosád, CSc.

The thesis aims to analyze an essay by John Stuart Mill “On Liberty” that belongs to the basic works of political thought. I try to interpret Mill’s ideas in contemporary context. It seems that Mill’s thoughts remain surprisingly up to date even in today’s world which is so different from the world that Mill lived in. By my opinion, the reason is the timelessness of the questions he puts and his excellent insights that he was able to generalize.

**Key words:** John Stuart Mill, liberty, liberalism, democracy

## **Predhovor**

Vo svojej práci sa venujem analýze diela významného anglického mysliteľa 19. storočia Johna Stuarta Milla „O politickej slobode“. Táto esej patrí k základom modernej politickej filozofie. I keď po prvý krát vyšla pred 150 rokmi, myšlienky, ktoré v nej Mill prezentuje, sú stále aktuálne a inšpiratívne. Samotná koncepcia politickej slobody a s ňou súvisiaca otázka, nakoľko môže spoločnosť obmedzovať jednotlivca, patria k hlavným problémom demokratických zriadení. Millovo chápanie politickej slobody výrazne prispelo k formovaniu viacerých súčasných teórií spoločenských vied. Mill nebol „kabinetným“ filozofom: jeho záujmy sa týkali reálneho fungovania politického sveta, dokonca aj vtedy, keď sa zaoberal najabstraktnejšími filozofickými témami. Záujem o jeho dielo v súčasnosti pretrváva, pretože jeho koncepcie predstavujú pokus o syntézu dôležitých intelektuálnych a kultúrnych tendencií. Odráža prechod od osvietenstva a romantizmu k liberalizmu a konzervativizmu. V každom prípade sa úprimne usiluje o nadhľad a konzistentnú hĺbavú analýzu kultúrnych javov. Jej výsledkom sú podnetné otázky, ktoré sú aktuálne aj v súčasnosti. Či s Millom súhlasíme alebo nie, jeho dielo je vynikajúcim príkladom nadčasového pohľadu na spoločnosť.

## Úvod

Vo svojej práci sa venujem analýze diela významného anglického mysliteľa 19. storočia Johna Stuarta Milla „O politickej slobode“. Táto esej patrí k základom modernej politickej filozofie. I keď po prvý krát vyšla pred 150 rokmi, myšlienky, ktoré v nej Mill prezentuje, sú stále aktuálne a inšpiratívne. Samotná koncepcia politickej slobody a s ňou súvisiaca otázka, nakoľko môže spoločnosť obmedzovať jednotlivca, patria k hlavným problémom demokratických zriadení. Millovo chápanie politickej slobody výrazne prispelo k formovaniu viacerých súčasných teórií spoločenských vied.

John Stuart Mill sa narodil 20. apríla 1806 v Londýne v rodine Jamesa Milla, škótskeho historika, ekonóma a filozofa. Patril k najvzdelanejším mužom viktoriánskej epochy v Anglicku. Bol predstaviteľom klasického pozitivizmu a utilitarizmu, pričom bol výrazne ovplyvnený myšlienkami Augusta Comta a empiricizmom. Jeho názory sa utvárali prostredníctvom domácej výchovy otca pod silným vplyvom školy významného anglického filozofa a juristu Jeremyho Benthamu, ktorý spolu s Jamesom Millom prispeli k vytvoreniu koncepcie utilitarizmu. J. S. Mill bol ovplyvnený aj samotným Benthamom, ako i ďalšími výraznými mysliteľmi tej doby: D. Ricardom, T. Carlylom, A. de Tocquevillom, S.T. Coleridgom, A. Comtom a W. von Humboldtom. V roku 1843 vydal Mill svoje hlavné filozofické dielo Systém deduktívnej a induktívnej logiky, ktorý tvorí jeden z pilierov moderného pozitivizmu. Medzi klasikov sociálnej, respektíve politickej filozofie sa zaradil predovšetkým dvoma esejami: O slobode (1859) a Úvahy o zastupiteľskej vláde (1861). (Packe 1954).

J.S. Mill bol aktívnym verejným pracovníkom. Od svojich 17 rokov publikoval v radikálne liberálne orientovanom časopise *Westminster Review* a založil Utilitaristickú spoločnosť, v ktorej mladí ľudia diskutovali o sociálnych, etických a politických otázkach. V roku 1865 až 1868 bol poslancom za radikálnu liberálnu stranu v britskej Dolnej snemovni. Z pozície progresívne orientovaného liberalizmu v nej obhajoval myšlienku všeobecného hlasovacieho práva, hájil politické právo národnostných menšín a presadzoval ženskú emancipáciu. Mill taktiež podporoval osamostatnenie Írska a bol zástancom Francúzskej revolúcie. Svojou celkovou filozofickou orientáciou nadviazal na myšlienky svojho otca. Zomrel 8. mája 1873 v juhofrancúzskom Arignone (Capaldi 2004).

Milova esej *O politickej slobode* prezentuje jeho koncepciu liberalizmu a patrí k jeho najvýznamnejším dielam. Rozlišuje predovšetkým, akým spôsobom bola sloboda ohrozovaná v minulosti a v prítomnosti. V starších tradičných spoločnostiach bola táto hrozba monarchia (vláda jedného) a aristokracia (vláda niekoľkých). Mill si však myslí, že sloboda nie je ohrozovaná len týmito tradičnými zriadeniami. Podľa neho aj demokratické systémy môžu ohrozovať slobodu – tyraniou nie jedného, ale väčšiny. Vo svojej eseji sa zapodieva princípmi, ktoré by mali regulovať pôsobenie vlády a spoločnosti na slobodu jednotlivca.

Moja práca predstavuje analýzu Millovej eseje a interpretáciu jeho myšlienok v súčasnom kontexte. Je koncipovaná v súlade so štruktúrou samotného diela. Prvá kapitola je venovaná Úvodu k eseji, zatiaľ čo v ostatných kapitolách sa zaoberám rozborom ďalších častí Millovhého diela. Každá z kapitol pozostáva z dvoch častí: stručného výkladu Millovhého textu a následne mojich komentárov.



# Kapitola 1.: „Úvod“

## *Argumentácia*

Mill začína svoju prácu tým, že sa zameriava na civilnú alebo spoločenskú slobodu. Píše, že témou eseje bude pohľad na ten druh moci, ktorú môže spoločnosť legitímne uplatniť na jednotlivcovi. Mill predpovedá, že táto otázka sa neskôr stane ešte dôležitejšou, pretože niektoré národy vstúpili do civilizovanejšej fázy vývoja, ktorá znamená nové podmienky pre riešenie problémov individuálnej slobody.

Mill potom poskytuje prehľad vývoja konceptu slobody. V antickom Grécku, Ríme a Anglicku pojem slobody implikoval ochranu proti tyranii politickými vodcami. O vodcoch a ovládaných sa zvyčajne myslelo, že nevyhnutne musia mať nepriateľský vzťah. Vodca nevládol z vôle poddaných, a pokiaľ jeho moc bola vnímaná ako nevyhnutná, považovala sa aj za nebezpečnú. Patrioti sa snažili obmedziť panovníkovu moc, a to dvoma spôsobmi. Prvým bolo získanie imunity nazývané politickými slobodami alebo právami. Predpokladalo sa, že panovník má povinnosť tieto imunity rešpektovať, a keď ich nerešpektoval, ľudia mali právo na rebéliu. Druhým spôsobom bolo, že boli vytvorené ústavné kontroly, podľa ktorých komunita alebo jej zástupcovia získali určitú moc schválenia dôležitých otázok súvisiacich s vládnutím.

Mill hovorí, že tento vývoj napokon viedol k tomu, že ľudia po vodcoch chceli, aby sa stali ich sluhami a aby spĺňali ich požiadavky. Tento nový druh vodcovskej moci nebolo potrebné obmedzovať, pretože vodca bol zodpovedný voči ľudu a ľud nemal strach z vlastnej

tyranie. No keď sa vytvorila skutočná demokratická republika, ukázalo sa, že ľudia nevládnu sami sebe, ale skôr vládnu ľudia z mocou nad ľuďmi bez moci. Predovšetkým sa väčšina môže vedome snažiť utlačiť menšinu. Mill tiež podotýka, že spoločnosť môže byť tyranizovaná aj bez použitia politických prostriedkov, a že moc verejnej mienky môže byť pre individualitu ničujúcejšia než zákon. Preto musí existovať aj ochrana proti prevládajúcim verejným mienkam a tendenciám spoločnosti vnútiť svoje hodnoty iným.

Mill kladie otázku, ako obmedziť moc verejnej mienky nad individuálnou nezávislosťou. Rôzne národy sa len málokedy zhodli ohľadom tejto otázky. Mill sa následne obracia k hlavnej téme eseje. Jeho cieľom je dokázať, že jednotlivec alebo spoločnosť ako celok môžu zasahovať do individuálnej slobody jedine pri sebaobrane. Mill tvrdí, že určitý zákon alebo verejná mienka môžu pôsobiť pre dobro jednotlivca, no nie sú postačujúce na to, aby ospravedlnili využívanie zákona alebo verejnej mienky ako donucovacích prostriedkov. Donucovanie väčšiny voči jednotlivcovi je akceptovateľné jedine vtedy, ak tento jednotlivec predstavuje hrozbu pre iných ľudí. Je v poriadku, ak sa s jednotlivcom prediskutujú jeho konanie a presvedčenia, ale nie je v poriadku, ak sa voči nemu používa nátlak. Podľa Milla je jednotlivec zvrchovaným pánom svojho tela a mysle.

Mill podotýka, že práva na slobodu neplatia pre deti alebo „zaostalé“ spoločnosti. Je možné ich uplatniť jedine vtedy, ak sú ľudia schopní učiť sa, inak musí byť o nich postarané. Dodáva, že neospravedlňuje vnímanie slobody ako abstraktného práva, ale naopak sa snaží zdôrazniť jeho užitočnosť a výhody pre ľudstvo.

Mill píše, že ak človek spôsobí škodu iným činnosťou alebo nečinnosťou, je pre spoločnosť primerané, aby ho odsúdila, či už na základe zákonov, alebo verejným nesúhlasom. Jednotlivci môžu byť dokonca prinútení robiť dobre pre iných ľudí, napríklad

zachrániť ľudský život, pretože konať inak by znamenalo ublížiť inej osobe. Spoločnosť má iba nepriamy záujem na tom, ako jednotlivci konajú voči sebe alebo iným.

Mill delí sféru ľudskej slobody do troch kategórií a tvrdí, že všetky spoločnosti musia rešpektovať všetky tri kategórie. Prvá je doména svedomia a znamená slobodu myslenia a názoru. Druhá je plánovanie života a znamená slobodu záľub a činností. Do tretej patrí sloboda spájať sa z druhými jednotlivcami pre akýkoľvek dôvod, ktorý neublíži iným ľuďom. Tieto slobody odrážajú ideu, že pravá sloboda znamená sledovanie svojho vlastného dobra vlastným spôsobom, pokiaľ nebráni iným, aby robili to isté. Tieto myšlienky priamo poukazujú na stúpajúcu tendenciu spoločností vynucovať si konformitu.

## ***Komentár***

Millov úvod je jednou z najdôležitejších častí celej jeho eseje. Zahŕňa v sebe základnú štruktúru jeho argumentu, ako aj niektoré jeho hlavné predpoklady. Mill opisuje civilizáciu ako boj medzi spoločnosťou a jednotlivcom, ktorý je zameraný na to, kto má väčšiu moc nad konaním jednotlivca. Politická situácia v 19. storočí, keď žil Mill, bola pravdaže odlišná. Dnes je naša spoločnosť oveľa tolerantnejšia a liberálnejšia - to, čo Mill považoval za ťažko dosiahnuteľné pre všetkých, je dnes v liberálnych demokraciách samozrejmé. Napríklad sloboda prejavu v liberálnych demokraciách je bežná, zatiaľ čo v 19. storočí tomu tak nebolo. Na druhej strane, otázka spoločnosť vs. jednotlivec stále zostáva aktuálnou, aj keď nadobúda iné formy. Napríklad aj v parlamentnej demokracii zákony, ktoré parlament schvaľuje, platia pre všetkých nezávisle od toho, či s nimi jednotlivec súhlasí alebo nie. Pritom zákony sa zvyčajne schvaľujú v súlade so záujmami koalície.

Podľa Milla vo svete má spoločnosť prostredníctvom zákonov a verejnej mienky zvyčajne väčšiu moc nad jednotlivcom než jednotlivec sám. Mill tento stav odmieta argumentom, že spoločnosť by mala mať moc iba nad takými činmi, ktoré ju priamo ovplyvňujú, alebo takými činmi, ktoré ubližujú iným príslušníkom danej spoločnosti. Nestačí tvrdiť, že jednotlivec nesmie zraňovať sám seba alebo konať proti vlastnému dobru. Toto síce v našej spoločnosti platí, ale tiež môžeme nájsť príklady, kedy tomu tak nie je. Jednotlivec v našej spoločnosti môže robiť čokoľvek, pokiaľ nenarušuje práva iných, ale sú určité pravidlá, ktoré musí dodržiavať a ktoré ochraňuje zákon. Nesmieme napríklad propagovať fašizmus či rasizmus.

Je dôležité si uvedomiť, že pri kritike zásahov spoločnosti do zmýšľania a činov Mill nepíše len o zákonoch, ale aj o morálnom odsúdení. Ak niekto svojimi činmi ovplyvňuje len seba samého, ani jednotlivec, ani skupina toto správanie trestať nemôžu – ani tak, že by tohto človeka vnímali ako nepriateľa. Toto by však podľa môjho názoru nemalo platiť napríklad v prípade samovraždy - spoločnosť je zodpovedná za každého jednotlivca a musí ho chrániť. Mill sa nezamýšľa nad takými záležitosťami ako sú psychická porucha apod.: pokusy o samovraždu sú zvyčajne známkou choroby, za ktorú človek nemôže, a nie sú teda prejavom jeho slobodnej vôle. V takýchto prípadoch by spoločnosť mala zasiahnuť.

Idea pokroku predstavuje základnú tému Millovej eseje. Práve táto kapitola obsahuje niektoré dôležité myšlienky, ktoré s pokrokom súvisia. Mill verí, že jednotlivci a spoločnosť ako celok sú schopní sa zlepšovať. Dôkaz vidí v tom, že rôzne spoločnosti sú hierarchicky zoradené od vyspelejších k menej vyspelým. Barbarské spoločnosti sú ako deti, ktoré ešte nemajú nástroje umožňujúce sebaovládanie. Musia teda byť ovládané inými a vyučované ako deti, až kým nebudú sami schopné slobody. Tento názor zodpovedá teórii kultúrnej evolúcie, ktorá prevládala v 19. storočí v antropológii a iných spoločenskovedných disciplínach a bola

prenesením Darwinovej teórie evolúcie na spoločenský vývoj. Podľa nej sa každá spoločnosť zaraďuje do historickej postupnosti vývoja od jednoduchších foriem k zložitejším (Layton 1997: 7-8). Toto tvrdenie dnes vnímame ako zastarané, pretože už spoločnosti nedelíme na barbarské a civilizované. Spoločnosti - nielen západné - vždy majú istú formu vlády a tieto formy nemôžeme hodnotiť ako barbarské iba preto, že sú kultúrne odlišné od tej našej. Samotná myšlienka pokroku sa v súčasnosti javí ako diskutabilná. Tento pojem bol v 20. storočí spochybňovaný nielen v antropológii, ale aj v širšom diskurze postmodernizmu (Clifford a Marcus 1986).

Aj keď Mill jednoznačne považuje pokrok a civilizáciu za najdôležitejšie, vyjadruje aj názor, že pokrok prináša konformitu. V neskorších kapitolách ukazuje, že konformita môže podryvať individuálne a spoločenské zdokonaľovanie. V tejto súvislosti by som rád poznamenal, že podľa poznatkov spoločenských vied konformita v spoločnostiach, ktoré Mill považoval za barbarské, môže byť oveľa väčšia než v tzv. modernej spoločnosti. Správanie sa „barbarov“ môže oveľa viac podliehať tradícii a zvykom než konanie súčasného človeka. Pokrok a konformita v tom zmysle, ako ich chápe Mill, teda nemusia medzi sebou súvisieť.

V úvode Mill jednoznačne hovorí, že sa jeho obhajoba politickej slobody nebude zakladať na prírodných zákonoch. Nebude teda podobná Lockovmu argumentu, no nebude ani metafyzická, akú mal Kant. Mill stavia svoj argument na tom, čo je najlepšie pre ľudstvo: chce ukázať, aké individuálne a spoločenské výhody prináša sloboda. Tento prístup je typický pre utilitaristu - Mill chce teda dosiahnuť čo najväčšieho dobra pre čo najviac ľudí - v tomto prípade pre celú spoločnosť.

## **Kapitola 2.: „O slobode myslenia a diskusie“**

### ***Argumentácia***

V druhej kapitole sa Mill venuje problému, či by sa ľuďom malo dovoliť vnucovať súhlas alebo obmedzovať názor inej osoby, či už hovoríme o vláde, alebo o jednotlivcoch. Mill tvrdí, že takéto tlaky nie sú legitímne. Aj keď iba jedna osoba má daný názor, spoločnosť nemá oprávnenie ju umlčať. Umlčanie je zlé, pretože oberá ľudskú rasu o potomstvo aj o existujúcu generáciu. Predovšetkým okráda tých, ktorí nesúhlasia s týmito umlčanými názormi.

Mill vysvetľuje, prečo sa ľudstvu pri umlčaní názorov ubližuje. Po prvé, potláčaný názor môže byť pravdivý. Mill píše, že ľudské bytosti nie sú neomylné a nemajú autoritu, aby sa rozhodli o probléme za všetkých a pritom nenechali ostatných, aby použili svoj vlastný úsudok. Podľa neho je sloboda názoru tak často ohrozená preto, že v skutočnosti ľudia majú sklon byť presvedčení o svojej pravde a o neomylnosti sveta, s ktorým prídu do kontaktu. Toto presvedčenie je podľa Milla neoprávnené, pretože ak sa umlčia potenciálne pravdivé myšlienky, ubližuje to všetkým ľuďom.

Po prezentovaní prvého argumentu Mill sa venuje možným kritickým protiargumentom a reaguje na ne.

Prvým je námietka, že aj keď ľudia nemusia mať pravdu, stále majú povinnosť konať podľa svojho svedomitého presvedčenia. Keď sú ľudia presvedčení, že majú pravdu, boli by zbabelí, keby nekonali podľa vlastného presvedčenia a prijali teórie, o ktorých si myslia, že môžu uškodiť ľudstvu. Na toto Mill odpovedá, že jediná cesta, akou si človek môže byť istý,

či má pravdu, je kompletný súbor prác potvrdzujúcich jeho názory. Ľudia môžu hájiť svoje omyly, ale iba prostredníctvom skúseností a diskusií. Ľudský úsudok je cenný iba vtedy, ak ľudia zostávajú otvorení voči kritike. Človek môže byť presvedčený o tom, že má pravdu jedine vtedy, ak je neustále otvorený odlišným názorom.

Druhou možnou námietkou je, že vlády majú povinnosť podporovať určité názory, ktoré sú dôležité pre dobro spoločnosti. Iba „zlí“ ľudia by sa snažili podkopať tieto presvedčenia. Mill odpovedá, že tento argument sa zakladá na predpoklade o neomylnosti. Mill hovorí, že predpoklad o neomylnosti v istej otázke implikuje, že si človek nie je celkom istý svojim presvedčením, ale zároveň sa snaží rozhodnúť aj za ostatných. Najhoršie chyby v ľudskej histórii sa stali práve kvôli rozdielnym názorom na spoločenské dobro. Ako príklad spomína Mill Sokrata a Ježiša – dve osoby usmrtené za rúhanie, teda kvôli svojim presvedčeniam, ktoré boli na ich dobu príliš radikálne. Mill potom uvažuje, či by spoločnosť mala mať právo cenzúry názoru, ktorý odmieta verejnú morálku alebo existenciu boha. Uvádza príklad cisára Marka Aurélia, spravodlivého muža, ktorý prenasledoval kresťanstvo a nebol schopný uznať jeho hodnotu pre spoločnosť. Mill argumentuje, že keď uznávame spravodlivosť zákonov o trestaní nenáboženských názorov, súhlasíme s Markom Auréliom, že kresťanstvo bolo nebezpečne, a že jeho prenasledovanie bolo oprávnené.

Treťou možnou námietkou podľa Milla je, že pravda môže byť oprávnene prenasledovaná, pretože by mala prenasledovaniu čeliť a v tomto súboji vždy prežiť. Mill odpovedá, že takýto sentiment je prehnaný a nespravodlivý voči tým, ktorí boli naozaj prenasledovaní za svoje správne myšlienky. Keď objavili pravdu, urobili títo ľudia pre ľudstvo veľkú službu. Keby sme súhlasili s prenasledovaním takýchto ľudí, vyplývalo by z toho, že ich prínosu neprikladáme veľkú váhu. Mill tiež tvrdí, že je nesprávne predpokladať, že pravda vždy zvíťazí nad prenasledovaním. Môže trvať storočia, kým sa pravda po utláčaní

znovu objaví. Napríklad reformácia katolíckej cirkvi sa začínala dvadsaťkrát predtým, ako ju Luther napokon presadil. Myslieť si, že pravda je silnejšia než omyl je iba produktom sentimentality, aj keď pravda má tendenciu byť znovuobjavená postupom času.

Štvrtým možným protiargumentom je, že odkedy odporcov už nepopravujeme, nebude vyhubené nijaké pravdivé tvrdenie. Mill odpovedá, že legálna perzekúcia ohľadom názorov je v spoločnosti stále významná, napríklad v prípade rúhania a ateizmu. Neexistuje žiadna garancia, že extrémne druhy legálnej perzekúcie sa už nikdy neobjavia. Dodáva, že v spoločnosti stále pretrváva netolerantnosť s disentom. Podľa neho spoločenská netolerantnosť spôsobuje len to, že ľudia svoje názory schovávajú a že práve netolerantnosť je umŕtvujúca pre intelektuálov a nezávislé rozmýšľanie. Umŕtvovanie slobodného zmýšľania poškodzuje aj pravdu, a pritom nezáleží na tom, či v danej chvíli vedie toto zmýšľanie k správnym alebo nesprávnym záverom.

Mill vysvetľuje, prečo populárne názory môžu byť nepravdivé, a ponúka ďalšie tri argumenty v prospech slobody názoru.

Jeho ďalším argumentom je, že aj keď je populárny názor pravdivý, bez neustálej diskusie stane sa z neho mŕtva dogma. Ak je pravda jednoducho braná ako predsudok, tak ju ľudia nepochopia a nepochopia ani to, ako proti nej argumentovať. Nesúhlas, aj keď nie je pravdivý, drží pravdu, s ktorou nesúhlasí, nažive.

Na tomto mieste sa Mill venuje dvom potenciálnym kritikám jeho argumentu. Po prvé, ľudia by sa mali učiť na základe svojich názorov, a to znamená, že nebudú mať predsudky, ale budú svoje názory naozaj chápať. Mill odpovedá, že keď rozdielne názory sú možné, sú pre chápanie pravdy potrebné protichodné argumenty. Ak človek nemôže vyvrátiť námietky, tak nemôže ani chápať svoj vlastný názor. Navyše musí počúvať námietky od ľudí, ktorí im



naozaj veria, pretože iba takíto ľudia vedia ukázať plnú silu argumentov. Odpovede na námietky sú dôležité, pretože ak by neexistovali žiadni odporcovia, je nevyhnutné si ich predstaviť a namiesto nich vymyslieť čo najpresvedčivejšie argumenty, s ktorými by prišli oni.

Druhá možná kritika je, že pre ľudí nie je nevyhnutné, aby sa oboznámili s potenciálnymi námietkami voči ich názorom, ale že je to nevyhnutné len pre filozofov a teológov. Mill na to odpovedá, že táto kritika neoslabuje jeho argument pre slobodnú diskusiu, pretože odporcovia stále musia mať možnosť vysloviť svoje námietky. Navyiac, v katolíckej cirkvi je jasný rozdiel medzi intelektuálom a obyčajným človekom, a v evanjelických krajinách je každý človek považovaný za zodpovedného za svoje voľby. V moderných časoch je tiež nemožné zabrániť obyčajným ľuďom v prístupe k písomným prameňom, ku ktorým majú prístup intelektuáli.

Mill ďalej prezentuje tretí argument v prospech slobody myslenia a diskusie. Píše, že ak nie je pravdivý názor prediskutovaný, zmysel tohto názoru sa môže stratiť. Môžeme to bádať v histórii etických a náboženských presvedčení - keď prestanú byť skúšané, strácajú svoju silu a vymierajú. Mill hovorí, že kresťanstvo čelí práve takejto situácii, pretože viera ľudí sa neodrážaná v protiklade. Výsledkom je, že ľudia nechápu doktríny, ktorým veria, a toto nepochopenie vedie k vážnym chybám.

Mill ďalej prezentuje štvrtý argument pre slobodu názoru. Píše, že v prípade protichodných doktrín sa zvyčajne nedá povedať, že jedna je správna a tá druhá nesprávna, keďže je pravda niekde medzi nimi. Vývoj zvyčajne zamieňa jednu čiastočnú pravdu druhou. Nová pravda platí pre daný čas vo väčšej miere. Odporujúce si názory často odrážajú čiastočné pravdy, ktoré všeobecný názor nereflektuje a ktoré sú cenné, pretože obracajú pozornosť k múdrosti. Tento fakt je možné vidieť v politike, kde rozdielne názory zaručujú

racionalitu oboch strán. V akejkol'vek otvorenej otázke by mala byť najviac podporovaná tá strana, ktorá je v danom čase najmenej populárna. Táto strana odráža záujmy, ktoré sú zanedbávané.

Mill sa ďalej venuje kritike svojho štvrtého argumentu. Podľa neho by mu mohlo byť vytknuté, že niektoré princípy, ako napríklad tie kresťanské, sú celou pravdou a ak niekto nesúhlasí, úplne sa mýli. Mill odpovedá, že v mnohých ohľadoch je kresťanská morálka nedokončená a jednostranná, a že niektoré najdôležitejšie etické myšlienky majú pôvod v gréckych a rímskych zdrojoch. Podľa Milla zámerom samotného Krista bolo, aby bol jeho odkaz nedokončený, a odmietanie sekulárnych dodatkov ku kresťanskej morálke je omylom. Ľudská nedokonalosť predpokladá, že rôznorodosť názorov je pre pochopenie pravdy potrebná.

## ***Komentár***

V druhej kapitole sa Mill venuje výlučne problému slobody myslenia a názoru. Poukazuje pritom na spoločenské výhody, ktoré táto sloboda prináša – pre Milla je rozmanitosť názorov jednoznačne dobrom pre spoločnosť. Tu môžeme vidieť, že Millove úvahy sú platné aj v súčasnej spoločnosti. Dnes je rozmanitosť názorov bežná, či už je to v politike alebo médiách. Patrí k základným znakom liberálnej demokracie. Každý má právo na voľbu politickej strany, ktorej názory sa zhodujú s názormi jednotlivca. Keď niekto zastáva iný názor než majú politické strany, má právo sa politicky angažovať aj sám - nikto mu v tom nebráni. Média sú tiež rôznorodé a každý má možnosť výberu.

Millov argument, že aj protikladné názory môžu byť pravdivé, má niekoľko dôležitých implikácií. Po prvé, morálne pravdy existujú. Pri obhajobe slobody Mill teda naznačuje, že nie všetky názory sú rovnako pravdivé. Potenciálne pravdivá však môže byť ktorákoľvek myšlienka, a preto nesmie byť žiadna zavrhnutá. Pravda sa ukáže až v dôsledku pokroku. Ako protiargument by som však spomenul historický dopad fašizmu v 20. storočí. V 30. rokoch v rámci demokratického systému dostali nacisti šancu byť zvolenými a hlásať svoje idey. Tento vývoj však *de facto* viedol k zániku demokracie a k druhej svetovej vojne. V dôsledku pokroku sa síce pravda ukázala, ale stálo to svet milióny ľudských obetí. V súčasnosti preto politický systém neumožňuje presadzovanie fašistických názorov. Historická skúsenosť nám hovorí, že keby to systém umožňoval, viedlo by to k neblahým dôsledkom pre spoločnosť. Istá regulácia zo strany štátu je teda nevyhnutná pre fungovanie demokratickej spoločnosti.

Po druhé, Mill sa snaží ukázať súvislosť medzi rozšírenými názormi a pravdou. Podľa neho názory na také záležitosti ako napríklad náboženstvo nemôžu byť odsudzované ako nesprávne (Týmto argumentom sa Mill pravdepodobne snaží získať dobových čitateľov, keďže náboženstvo bolo v 19. storočí predmetom rozsiahlych diskusií). Dokazuje to tým, že v minulosti ľudí prenasledovali za názory, ktoré sú dnes považované za pravdivé. Z toho vyplýva, že ak podporujeme perzekúciu „nesprávnych“ názorov, musíme akceptovať aj našu vlastnú perzekúciu v prípade, že sa naše názory stanú menšinovými. Mill teda odmieta potláčanie „nesprávnych“ názorov a pritom netvrdí, že niektoré moderné názory sú nepravdivé. V nadväznosti na to, čo som hovoril vyššie v súvislosti s protikladnými názormi by som znovu chcel uviesť príklad fašizmu ako protiargument k Millovmu stanovisku. Verejné zastávanie fašistických názorov je v súčasnosti trestné. Avšak táto perzekúcia má zabrániť práve perzekúcii ostatných. I keď má Mill pravdu vo všeobecnosti, v prípade politických názorov hlásajúcich násilie jeho argumentácia neplatí.

Po tretie, Millove príklady prenasledovania zastávania pravdivých názorov poukazujú na niektoré rétorické stratégie jeho eseje. Mill si bol vedomý toho, čo bolo vhodné pre čitateľov žijúcich v Anglicku v 19. storočí. Používal teda také príklady, ako ukrižovanie Ježiša Krista, ktoré na nich mali vplyv. To určuje jeho celkovú stratégiu: volí bežné nekontroverzné príklady, aby ilustroval všeobecné morálne tvrdenia. Pri čítaní tejto eseje je dôležité si pamätať, že vtedajšie Anglicko nemalo takú ochranu práv a slobôd, ako je tomu dnes.

Ďalej, je tu Millov predpoklad o existencii pravdy a jeho argument pre slobodu názoru. Ak vychádzame z toho, že ľudia môžu, ale nemusia mať pravdu, môžeme si položiť otázku: sú tolerancia a rešpektovanie rozdielností nevyhnutné, alebo má najsilnejší názor zvíťaziť nad ostatnými? Mill sa na túto otázku nesnaží odpovedať, pretože existencia pravdy je jeho základným predpokladom.

Mill vychádza z toho, že keď majú ľudia pravdivé názory, majú prospech z argumentov odporcov. Tiež poznamenáva, že väčšina ľudí vie iba čiastočné pravdy a môže mať prospech z poznania ďalších čiastočných právd. Táto diskusia odráža špecifickú Millovu koncepciu toho, ako sa ľudia učia. Mill tvrdí, že ľudia sa viac učia prostredníctvom diskusie a debaty, a tiež vtedy, keď ich konkrétne názory podliehajú skúške. Preto je nesúlad medzi názormi užitočný pre spoločnosť. Nesúlad a rozpor medzi názormi pomáha totiž ľuďom pochopiť silu ich presvedčení a tiež ich obmedzenia. Mill verí, že protichodné názory sú užitočné aj vtedy, keď je nepopulárny názov čiastočne pravdivý, aj keď je úplne nepravdivý. Millov argument podľa môjho názoru platí predovšetkým vo vedeckej sfére, kde výmena a overovanie poznatkov vedie k rozvoju vedeckého poznania a tým aj k rozvoju spoločnosti. Vedecká argumentácia sa zakladá na logike a neobsahuje žiadne emocionálne prvky. Práve preto je pre spoločnosť pozitívna v zmysle Millovej koncepcie.

Milova argumentácia však nemusí platiť v prípade náboženských diskusií (či už v rámci jedného alebo viacerých náboženských vierovyznaní), kde prevládajú emócie a logika ustupuje do úzadia. V náboženských a politických diskusiách sa totiž logika nepoužíva v zmysle prísnych logických pravidiel tak, ako vo vede, a preto argumentácia oponenta sa často vyvracia emotívnymi tvrdeniami, napríklad iracionalitou alebo hlúposťou oponenta. Pritom vo všeobecnosti sa racionalita môže chápať rôzne, napríklad v zmysle koncepcie M. Webera, ktorý pod racionalitou chápal mnohostrannú intencionalitu ľudského jednanja, prípadne duchovný postoj, ktorý sa orientuje na dosahovanie určitých cieľov pomocou stále precíznejšieho a efektívnejšieho zvládnutia prostriedkov. Nič teda nie je racionálne alebo iracionálne samo o sebe, ale len z hľadiska zastávaných presvedčení: pre ateistu napríklad je iracionálny náboženský spôsob života všeobecne, zatiaľ čo pre veriaceho môže byť racionálna i mystická kontemplácia, vnímaná z perspektívy iných oblastí života ako špecificky iracionálna (Weber 1998). Ak je spoločnosť schopná zabezpečiť, aby stret protichodných názorov prebiehal v súlade s takouto relativizáciou racionality, Millov argument o prospechu z argumentov odporcov môže platiť. V opačnom prípade takéto debaty môžu viesť k stupňovaniu emócií a v konečnom dôsledku aj k násiliu.

Je otázne, či Millova predstava o procese učenia nie je idealizovaná. Napríklad, čo sa stane, keď protichodné názory vychádzajú z fundamentálne odlišných predpokladov - je diskusia medzi zástancami takýchto názorov naozaj možná? Sú ľudia naozaj schopní diskutovať, ak nezdieľajú rovnakú slovnú zásobu ohľadom morálnych a politických otázok? Nepoznáme Millov názor na tento problém. No aj keby tento argument neplatil, môže Mill tvrdiť, že rozdielnosť názorov je užitočná pre spoločnosť?

A napokon, môžeme sa pozrieť na to, akým spôsobom Mill popiera názor, že kresťanstvo je všeobecná pravda. Mill sa snaží dokázať, že človek zastávajúci podobný názor

si kresťanstvo vysvetľuje zle. Môžeme sa spýtať: bol by tento argument presvedčivý pre niekoho, kto má na kresťanstvo odlišný názor ako Mill? Má Mill presvedčivejšie argumenty než toto tvrdenie? Millova diskusia ohľadom náboženskej tolerancie, ktorú nám predstrel v 2. kapitole, nastoľuje otázku, či jeho koncepcia môže presvedčiť ľudí, ktorí sú netolerantní voči protichodným názorom. Mill tvrdí, že sloboda je výhodná pre spoločnosť; no, ako som už poznamenal vyššie, človek, ktorý zastáva netolerantný postup voči protichodným názorom, by mohol jednoducho argumentovať tým, že akákoľvek výhoda slobody názorov je prevážená prípadnou nemorálnosťou konkrétnych názorov. Preto, ako som už hovoril vyššie, istá regulácia zo strany spoločnosti je potrebná, aby výmeny názorov zostávali v rovine, ktorá by nenarušovala spoločenský poriadok.

## **Kapitola 3.: „O individualite ako jednom zo základov blahobytu“**

### ***Argumentácia***

Po tom, čo Mill skúma otázku, či by ľudia mali mať dovolené aj nepopulárne názory, venuje sa ďalej otázke – či by mali mať ľudia dovolené jednať v súlade s ich presvedčeniami a názormi bez toho, aby za to boli trestaní. Mill poznamenáva, že činy by nemali byť také voľné ako sú názory, a znovu dodáva, že aj činy, aj názory musia byť obmedzované, ak majú spôsobiť škodu iným. Na druhej strane, viaceré argumenty, ktoré platia pre rešpektovanie rozdielnych názorov, platia aj ohľadom rešpektovania činov. Vyjadrenie individuality je pre individuálny a spoločenský pokrok podstatné.

Individualita je základom k seba zdokonaľovaniu. Mill vidí základný problém v tom, že individuálna spontánnosť nie je uznávaná, a to v tom zmysle, že sa pokladá za dobrú sama o sebe a nevníma sa ako základná pre blahobyť ľudí. Väčšina ľudí si myslí, že ich názory a činy by mali byť dobré pre každého. Mill argumentuje, že ľudia by mali byť už ako deti vychovávaní s využitím všetkých zhromaždených poznatkov, a ako dospelí by mali mať možnosť interpretovať skúsenosť tak, ako uznajú za vhodné. Kladie veľký morálny dôraz na možnosti voľby, ktorá je protikladom akceptovania zvykov bez otázok. Iba ľudia, ktorí uplatňujú vlastnú voľbu, využívajú všetky ľudské schopnosti.

Mill píše, že v ranných fázach spoločnosti bolo možné, že individuality bolo priveľa. Na druhej strane v súčasnosti spočíva nebezpečenstvo hlavne v umŕtvení impulzov a túžob. Hovorí, že ľudia sa pre samých seba stali vzácnejšími a že sú schopní niečo dať iným len

vtedy, keď rozvíjajú svoju individualitu. Mill sa potom obracia na druhú časť diskusie: akým spôsobom ľudia, ktorí uplatňujú svoju slobodu ako jednotlivci, môžu byť pre iných užitoční.

Individualita je užitočná, pretože ľudia sa môžu niečo naučiť od svojich protivníkov. Protivníci môžu objaviť nové pravdy a staré udržať pri živote. Aj keď je genialita vzácna, je pravdou, že génus môže voľne dýchať len v slobodnom ovzduší. Neoriginálni ľudia majú tendenciu nevnímať hodnotu originality. Mill oponuje tejto tendencii a hovorí, že všetci ľudia by si mali vážiť to, čo do sveta prináša originalita. Ďalej tvrdí, že moderná doba je v kontraste so stredovekom: má tendenciu zmenšovať individualitu a podporovať priemernosť, resp. všeobecnosť. Túto tendenciu spája s demokratizáciou kultúry a vlády. Podľa neho je nutné tomuto trendu vedome čeliť.

Neexistuje návod, ako najlepšie žiť život. Ak je osoba dostatočne vyvinutá, jej voľba je najskôr najlepšia, a to presne preto, že je jej vlastná. Ľudia potrebujú rozdielne prostredie, aby sa dokázali uplatniť a vytvoriť zdravú spoločnosť, ktorá im to musí umožniť.

Sloboda a individualita sú podstatné pre individuálny a spoločenský rozvoj. Vnímanie ľudských rozdielov je kľúčom k poznaniu vlastných nedostatkov. Rozdielnosť nám tiež umožňuje spoznať možnosti kombinovania pozitívnych vlastností rôznych ľudí. Vynútený súhlas, na rozdiel od slobodného názoru, zabraňuje ľuďom, aby sa jeden od druhého učili.

## ***Komentár***

V tejto kapitole sa Mill snaží ukázať, že individualita a nekonformita majú hodnotu tak v rovine individuality, ako i v spoločenskej rovine. Mill verí, že spoločnosť prirodzeným



spôsobom uprednostňuje konformitu, a že toto uprednostňovanie je spôsobené tým, že spoločnosť je ovládaná masami.

Millove názory na sociálny vývoj sú úzko späté z jeho názormi na individualitu a konformitu. Mill verí, že existujú lepšie a horšie možnosti pre spôsob života - napríklad, že barbari a divosi žijú oveľa horšie než civilizovaný človek. Zároveň ale s civilizáciou prichádza tendencia smerujúca ku konformite. Mill verí, že slobodný a dynamický rozvoj a interakcia medzi ľuďmi s rozdielnymi spôsobmi života a názormi vedie k tomu, že sa jedinec zdokonaľuje. Podobne je pravda udržiavaná v spoločnosti nažive tým, že podlieha diskusii. Preto v oboch prípadoch vedie konformita k sociálnej stagnácii.

Mill podlieha mysleniu svojej doby, keď tvrdí, že kultúry sa vyvíjajú od nižších foriem k vyšším, pričom hlavnou charakteristikou pokroku je vývoj vedy a technológie. Podľa neho teda vedecko-technologický pokrok priamo vplýva na zmeny v individualite a konformite. Porovnanie súčasných kultúr však ukazuje, že tento argument vo všeobecnosti neplatí. Po prvé, podľa súčasných teórií a názorov pokrok už nie je meradlom dobrého života. Nedá sa povedať, že „barbari“, teda ľudia, ktorí sa podľa Millovoho hodnotenia nachádzajú na nižšom stupni vývoja, žijú horšie než ľudia „civilizovaní“ (v Millovom chápaní): môžu napríklad mať oveľa harmonickejší a pokojnejší spôsob života, aj keď nemajú vymoženosti civilizácie. Po druhé, konformita a individualita priamo nesúvisí s vedecko-technickým pokrokom. Niektorí sociálni psychológovia napríklad rozdeľujú súčasné kultúry (ktoré sa môžu nachádzať na tom istom stupni technologického vývoja) na kolektivistické a individualistické.

V kolektivistických kultúrach sa kladie dôraz na poslušnosť, tradíciu a konformitu, zatiaľ čo v individualistických na nezávislosť, sebastačnosť, súkromie a ne-konformitu

(Sorrentino et al. 2005: 218-219). Napríklad v Japonsku, ktoré patrí k najvyspelejším krajinám z hľadiska vývoja technológie, konformita a dôraz na tradíciu sú oveľa vyššie než v krajinách Západnej Európy. Na druhej strane, tzv. „barbarské“ kultúry patria ku kolektivistickým – to znamená, že sa riadia tradíciou a konformitou. Týmto teda môže byť Millov argument spochybnený.

Milova koncepcia, v ktorej stavia proti sebe barbarské a civilizované spoločnosti, súvisí s vtedajšou situáciou koloniálnej nadvlády. I keď Mill kritizoval britský koloniálny systém a nesúhlasil s ním, v princípe nadvládu civilizovaných národov nad barbarskými obhajoval – v tom zmysle, že podľa neho táto nadvláda viedla k postupnému vychovávaní barbarov k ich vlastnej slobode a zriadeniu vlastných slobodných inštitúcií. Podľa A. Gilberta však si Mill protirečí: ak pokračujeme v jeho argumentácii a tvrdíme, že koloniálne režimy neeurópske národy zneužívali, jeho obhajoba koncepcie „civilizácia-barbari“ neplatí (Gilbert 1990: 58).

Mill v tejto kapitole neuvádza veľa príkladov a jeho diskusia ohľadom slobody konania je skôr všeobecná. Je však dôležité zamyslieť sa nad tým, či Mill pokladá individuálnu slobodu za potrebnú pre ľudský a sociálny rozvoj. Ak slobodou myslí iba prepäté názory, tak potom nie je jeho pozícia až taká radikálna. No ak sa Mill snaží podporiť ľudí, aby konali proti hlboko zakoreneným sociálnym normám, vyvstáva otázka, či v tomto prípade nenastane v spoločnosti rozpad a polarizácia.

## **Kapitola 4.: „O medziach spoločenskej moci nad jednotlivcom“**

### ***Argumentácia***

V tejto kapitole sa Mill snaží načrtnúť, kedy autorita spoločnosti môže oprávnenne obmedzovať individualitu a vládu jednotlivca nad sebou samým.

Mill odporuje idey spoločenskej zmluvy a tvrdí, že odkedy ľudia dostávajú ochranu od spoločnosti, za odmenu jej dlhujú určitú službu. Jednotlivci nemôžu poškodzovať záujmy iných, ktoré nazývame práva. Jednotlivci sa musia postarať o ochranu spoločnosti a jej členov, tak aby si neškodili sami a aby im neškodili iní. A napokon, jednotlivci môžu byť umlčaní a zastavení za ublíženie iným a porušenie ich práv. Spoločnosť teda má právomoc nad všetkými aspektmi ľudského správania, ktoré ovplyvňujú záujmy iných ľudí.

Spoločnosť teda nemá záujem o tie stránky ľudského konania, ktoré neovplyvňujú nikoho okrem konajúcej osoby alebo ovplyvňuje ľudí s ich súhlasom. Mill píše, že takéto správanie by malo byť zákonne povolené a spoločensky akceptované. Ľudia by mali podporovať iných, aby využívali všetky svoje schopnosti a vlohy. Nemali by sa však snažiť zabrániť niekomu, aby robil v živote to, čo chce. Mill zdôvodňuje toto tvrdenie konštatovaním, že záujmy alebo vedomosti konkrétnej osoby sú bezvýznamné v porovnaní z vlastným záujmom a vedomosťami.

Neznamená to, že sa ľuďom nemá dovoliť, aby hovorili to, čo si myslia, ale to, aby poukazovali na nedostatky v správaní iných ľudí. Dodáva však, že sa nemá vyhýbať varovaniu iných o určitej osobe. Toto je akceptovateľne, pretože sú to prirodzené reakcie na niektoré druhy správania - nie sú zamerané na potrestanie osoby. Ľudia však nemajú právo

vyslovovať morálne odsúdenie, a nemali by sa snažiť, aby sa iní cítili nepríjemne. Ak sa ľudia zúčastňujú na nepopulárnych aktivitách, ktorými ovplyvňujú len samých seba, nemalo by sa s nimi zaobchádzať so zlosťou alebo odporom a nemali by byť vnímaní ako nepriatelia.

Ak čin iba nepriamo ovplyvňuje spoločnosť bez toho, aby porušoval určitý záväzok, je prekážkou na ceste k tomu, čo si spoločnosť môže dovoliť pre dosiahnutie slobody. V období detstva ľudia sa vychovávajú k prijatiu hodnôt. Ak ich osoba nedokáže prijať alebo nedospeje, je to vina spoločnosti. Iný vplyv nie je potrebný. Ak nejaký čin škodí ostatným, ľudia pozorujú jeho negatívne účinky a to by mal byť pre nich dostatočný dôvod, aby tak nečinili.

Mill hovorí, že najsilnejším argumentom proti zasahovaniu je, že keď spoločnosť zasahuje, zvyčajne to neurobí vhodným spôsobom. Podľa neho vzťah osoby k vlastnému názoru a vzťah inej osoby, ktorej sa tieto názory dotýkajú, nie sú rovnaké. Mill argumentuje, že ľudia majú univerzálnu tendenciu prekračovať hranice morálneho dozoru. Moslimská väčšina môže trvať na tom, že v ich komunite sa nesmie konzumovať bravčové, zatiaľ čo v Španielsku ženatý kňaz podlieha trestu. Ak ľudia chcú zaviesť svoju morálku, musia byť ochotní prijať morálku iných. Mill nesúhlasí s nespravodlivým porušením slobôd, napríklad so zákazom alkoholu alebo perzekúciou Mormónov kvôli polygamie. Ľudia môžu kázať proti takýmto aktivitám, aj sa môžu snažiť presvedčiť, aby iní zmenili názor, ale nemajú to robiť nátlakom.

## ***Komentár***

Mill sa v tejto kapitole zaoberá hlavne obranou jeho „ubližujúceho princípu“ – teda tým, že konanie človeka môže byť potrestané iba vtedy, keď ubližuje iným ľuďom. Hlavnou otázkou

je, či tento Millov princíp má zmysel. Mill priznáva, že ľudia nie sú izolovaní od spoločnosti, a že ich činy ovplyvňujú ďalších ľudí. V princípe by sme mohli vyvodiť záver, že každá aktivita ovplyvňujúca niekoho druhého mu spôsobuje istú ujmu a teda rešpekt voči individualite je tým prevážený. Môžeme teda pokladať za správne to, že Mill obmedzuje spoločenské opatrenia len na také činy, ktoré porušujú zákony?

Je možné, že by Mill na túto otázku odpovedal argumentmi vychádzajúcimi z jeho koncepcie sociálneho (spoločenského) dobra. V 3. kapitole sa pokúsil demonštrovať prospešnosť nekonformity. Akýkoľvek spoločenský záujem týkajúci sa obmedzenia činov členov spoločnosti by preto musel prevážiť sociálnu hodnotu individuality. Zatiaľ čo Millov utilitariánsky prístup necháva otvorenú tú možnosť, že by spoločenský záujem mohol vyžadovať obmedzenie slobody, jeho argumentácia v predošlých kapitolách ohľadom spoločenskej hodnoty slobody robí túto možnosť nepravdepodobnou.

V tejto kapitole používa Mill vo viacerých smeroch rovnakú techniku argumentácie, ako pri obrane slobody názoru v kapitole 2. Mill ukazuje, že spoločnosti často vyhlasujú úplne legitímne aktivity za nemorálne. Preto, ak niekto chce tvrdiť, že potrestanie zlých aktivít je prijateľné, musí tiež akceptovať, že ostatní majú právo urobiť to isté jemu. Mill uvádza príklady, ktoré sú pre dobové publikum dostatočne jasné: počínajúc zákazom požívania bravčového mäsa v moslimských krajinách po zákaz polygamie v kresťanských krajinách. Mylnosť spoločnosti je teda dôležitým prvkom Millovej obrany slobody konania.

Mill tvrdí, že akékoľvek práva človeka v spoločnosti nie sú prirodzené, ale závidia od interpretácie. Tento jeho argument zostáva sporným. Je to dôležité, ak dáme Millovo dielo do súvislosti s prácami súčasných autorov, napríklad H.L.A. Harta a R. Nozicka. Millove pohľady na obmedzenie slobody by mali byť chápané ako odkaz na to, že žijeme v spoločnosti. Toto tvrdenie protirečí Nozickovmu názoru, ktorý vychádza z prirodzeného

práva. Millove názory na to, že sa máme podieľať na udržovaní spoločnosti sa na druhej strane zhoduje s Hartovým chápaním prirodzeného práva. Hart vysvetľuje našu povinnosť voči zákonom tak, že spoločnosť môže donútiť ľudí plniť povinnosti tým, že budú pomáhať inštitúciám, z ktorých potom majú úžitok, a ten zodpovedá miere ich zaangažovanosti. To znamená, že ak niekto využíva prirodzené právo na dosiahnutie “maximálnej slobody”, stále musí dodržiavať zákony komunity. Nozickova odpoveď na Hartov argument je, že ak máme právo na rovnakú slobodu, je to iba dohoda, ktorá dáva ľuďom právo na to, aby vyžadovali podporu. Iba začlenenie do komunity, z ktorej máme úžitok, nie je postačujúce k vytvoreniu záväzkov “pactivej hry”. Je síce pravda, že by bolo dobré, aby sme oplácali to, čo dostaneme, ale neporušujeme práva iných ľudí, ak to nerobíme. Mill by z toho pravdepodobne vyvodil, že spoločnosť predstavuje obojstranný systém pomoci, ktorého cieľom je chrániť základné záujmy: sme narodení do spoločnosti a nie do prirodzeného stavu, a v spoločnosti máme záväzok pomáhať tomuto systému, z ktorého máme úžitok. Všetko potom závisí na interpretácii základných záujmov čo najpresvedčivejším spôsobom (Ryan 2006: 502-503).

## **Kapitola 5.: „Aplikácie“**

### ***Argumentácia***

V poslednej kapitole sa Mill snaží ujasniť svoj hlavný argument. Tvrdí, že jeho esej môže byť rozdelená podľa dvoch hlavných princípov. Prvým je, že ľudia nie sú zodpovední voči spoločnosti za činy, ktoré sa týkajú iba ich samých. Jedinými prostriedkami, ktoré spoločnosť môže využívať, sú rada, poučenie a presvedčovanie. Druhým princípom je, že jednotlivec je zodpovedný za svoje činy, ktoré ubližujú iným a spoločnosť môže takéhoto človeka potrestať spoločensky alebo legálne, tak ako to vyžaduje daný čin. Keď niektoré činy ubližujú iným v obchodnej konkurencii, takýto čin sa vníma v súlade s užitočnosťou pre spoločnosť, a nikto nemá právo zaň trestať. Takisto slobodný obchod je dovolený, pretože má spoločensky výhodné výsledky.

Ďalej sa Mill venuje jednotlivým príkladom a vysvetľuje, ako ma byť jeho argument aplikovaný. Najskôr sa zaoberá tým, ako súvisí sloboda s právom spoločnosti brániť sa proti zločinom a nehodám. Hovorí, že polícia musí dbať, aby nebránila takým veciam, ktoré by iba potenciálne mohli byť zlé, a takisto musí rešpektovať právo ľudí, ktorí si môžu ublížiť. Napríklad, keď je niekto varovaný, že prejsť cez nestabilný most je nebezpečné a keď si uvedomuje riziko, ktoré podstupuje, nemali by ho zastavovať nasilu. Ak by jed mohol byť použitý na zločin, malo by existovať pravidlo, že sa meno a adresa kupujúceho zaznamená, ale jed by nemal byť zakázaný.

Mill sa ďalej venuje problému, či by sa ľuďom malo dovoliť slobodne radiť a navádzať iných. Hovorí, že by to právo mali mať, pretože výmena názorov je dôležitá. Komplikovanejšia situácia je, keď niekto profituje z konania proti verejnému dobru, napríklad vlastní herňu. Na jednej strane, spoločnosť nemá právo presviedčať ostatných, aby niečo nerobili. Na druhej strane, je pre spoločnosť dobré, keď ľudia nemajú zisk z navádzania iných na zlé rozhodnutia. Mill priznáva, že presviedčať ľudí, aby sa rozhodovali pre zisk je zlé, a spoločnosť by mohla takých ľudí obmedzovať.

Ďalej rozoberá otázku, či by ľudia mali dodržať dohody, ktoré im samým škodia, ako napríklad predávať samých seba do otroctva. Mill hovorí, že človek by nemal dodržať takúto dohodu, pretože sa tak navždy vzdáva slobody a teda podkopáva samotnú dôležitosť slobody. Dohody ale často vytvárajú isté očakávania a záväzky, a tieto faktory musia byť brané v úvahu pri rušení dohody.

Mill sa taktiež sťažuje na určité činy, ktoré ovplyvňujú iných ľudí a sú chránené právom slobody. Presnejšie, píše o prípade rodinných „vzťahov“. V týchto prípadoch je možné ubližovať druhým a je v záujme štátu dbať, aby sa to nerobilo. Napríklad, štát by mal mať právo stanoviť povinné vzdelanie pre deti, nezávisle od prianí rodičov. Neposkytovať deťom vzdelanie je zločin voči spoločnosti aj deťom. Štát má zároveň právo kontrolovať, či deti majú všeobecné vzdelanie.

Nakoniec sa Mill venuje problému, či má vláda zasahovať, aby pomohla ľuďom, namiesto toho, aby ich nechala riešiť veci samostatne. Toto súvisí z diskusiou o činoch vlády, ale nezaoberá sa priamo problémom slobody. Mill nám poskytuje tri námietky proti takýmto zásahom. Po prvé, že najkvalifikovanejšia pre daný čin osoba je väčšinou tá, ktorá ma na tom priamy záujem. Po druhé, je užitočné, aby ľudia robili veci sami, pretože je to dobré pre ich rozvoj. Po tretie, nie je dobré posilňovať moc vlády. Príliš silná byrokracia spomaľuje



reformy, pretože má tendenciu zachovať svoje pôvodné zámery, a preto ide proti záujmom slobodných ľudí. Jednou z najdôležitejších politických otázok totiž je, kedy začína byť vládna moc nebezpečná. Mill tvrdí, že najdôležitejšia je decentralizácia vlády, ale zároveň z decentralizáciou vlády by malo byť centralizované šírenie informácií. Varuje pred tým, aby sa štátna moc priveľmi posilňovala, pretože pritom sa umŕtvuje rozvoj, a nakoniec nedostatok rozvoja umŕtvi samotný štát.

## ***Komentár***

Táto kapitola je dôležitá: poskytuje jasnejší pohľad na to, aké činy Mill pokladá za také, ktoré by mali byť rešpektované spoločnosťou. Väčšina z jeho príkladov sa týka legálnych požiadaviek a úlohy štátu.

Vo všeobecnosti Millove argumenty podporujú jeho koncepciu slobody konania. Niektoré príklady sú však prekvapivé. Napríklad Millov výrok, že kasína a hazardné domy môžu byť obmedzované, reflektuje význam vplyvu spoločenských hodnôt na obchod. Týka sa to jeho argumentu ohľadom mylnosti spoločenských hodnôt. Mill by teda bol ochotný obmedziť „zlý“ obchod, tým sa však podriaďuje spoločenským hodnotám, a preto sa jeho argument nezdá byť konzistentný. Na druhej strane, tento príklad Millovu teóriu nepodkopáva, pretože aj keď spoločnosť nesmie trestať správanie, nemusí aktívne podporovať jej neresti.

Ďalším zaujímavým príkladom je Millov dôraz na to, že rodičia nemajú vlastnícke práva nad životmi svojich detí. Dobro spoločnosti vyžaduje určité správanie od rodičov a spoločnosť teda podobné správanie podporuje.

Nakoniec Mill zdôrazňuje, že ľudia by mali mať slobodu pri rozvoji svojej schopnosti robiť rozhodnutia. Uvádza príklad vlády, ktorá sa snaží pomôcť ľuďom robiť správne rozhodnutia prostredníctvom inštitúcií. Táto pomoc je však podľa Milla neprospešná, či už pre jednotlivca, alebo pre spoločnosť. Mill odkazuje na princíp, podľa ktorého sa spoločnosť a jednotlivci dajú vylepšiť a zdokonaľiť iba prostredníctvom rozdielnych názorov a ideí. Sloboda, ktorú Mill požaduje pre jednotlivca, predstavuje možnosť robiť chyby, mýliť sa a tvrdiť nepravdu. Mill je oddaný myšlienke pokroku: jeho koncepcia hierarchie civilizácií sa nachádza v súlade s tvrdením, že človek sa môže zdokonaľovať.

Mill patril k zástancam demokracie a veľa pozornosti venoval individuálnej slobode vo všetkých sférach života. Liberálna demokracia a reprezentatívna vláda boli preňho dôležité nielen preto, že stanovujú hranice pre individuálne snahy, ale predovšetkým preto, že sú dôležité pre slobodný rozvoj individuality. Podľa neho zapojenie do politického života – účasť vo voľbách či angažovanie sa v lokálnej administrácii – je kľúčové pre vytvorenie záujmu o spôsob politickej vlády a teda aj pre vytvorenie osvietenej a rozvíjajúcej sa občianskej spoločnosti. Mill obraňoval koncepciu politického života, ktorý sa vyznačoval individuálnou slobodou, dôveryhodnou vládou a efektívnou administráciou (Held 2006: 79-80).

## Záver

Cieľom mojej práca bola analýza eseje J. S. Milla O politickej slobode a interpretácia jeho myšlienok vo vzťahu k súčasnému kontextu. Ukazuje sa, že idey Milla zostávajú prekvapivo aktuálne aj v dnešných podmienkach, ktoré sa značne líšia od podmienok Millovej doby.

Podľa môjho názoru príčina spočíva v nadčasovosti otázok, ktoré si Mill kladie a jeho vynikajúcich postrehov, ktoré dokázal príkladným spôsobom zovšeobecniť. Neznamená to pravdaže, že v jeho diele nenachádzame myšlienky, ktoré v súčasnosti akceptovať nemôžeme, pretože vychádzali z dobových predpokladov.

Mill začína tým, že opisuje civilizáciu ako boj medzi spoločnosťou a jednotlivcom, ktorý je zameraný na to, kto má väčšiu moc nad konaním jednotlivca. Na rozdiel od 19. storočia je však naša spoločnosť oveľa tolerantnejšia a liberálnejšia - to, čo Mill považoval za ťažko dosiahnuteľné pre všetkých, je dnes v liberálnych demokraciách samozrejmé. Je dôležité si tiež uvedomiť, že pri kritike zásahov spoločnosti do zmýšľania a činov Mill nepíše len o zákonoch, ale aj o morálnom odsúdení.

Idea pokroku predstavuje ďalší pilier Millovej eseje. Aj keď jednoznačne považuje pokrok a civilizáciu za najdôležitejšie, vyjadruje aj názor, že pokrok prináša konformitu. Konformita podľa neho môže podryvať individuálne a spoločenské zdokonaľovanie. Pokúsil som sa však ukázať, že podľa súčasných poznatkov pokrok a konformita v tom zmysle, ako ich chápe Mill, nemusia medzi sebou súvisieť.

Mill sa ďalej venuje problému slobody myslenia a názoru. Poukazuje pritom na spoločenské výhody, ktoré táto sloboda prináša – pre Milla je rozmanitosť názorov

jednoznačne dobrom pre spoločnosť. Tu môžeme vidieť, že Millove úvahy sú platné aj v súčasnej spoločnosti. Mill odmieta potláčanie „nesprávnych“ názorov a pritom netvrdí, že niektoré moderné názory sú nepravdivé. I keď má Mill pravdu vo všeobecnosti, v prípade politických názorov hlásajúcich násilie jeho argumentácia podľa mňa neplatí.

Mill predpokladá, že pravda ako taká existuje a tým argumentuje pre slobodu názoru. Ak vychádzame z toho, že ľudia môžu, ale nemusia mať pravdu, môžeme si položiť otázku: sú tolerancia a rešpektovanie rozdielností nevyhnutné, alebo má najsilnejší názor zvíťaziť nad ostatnými? Mill sa na túto otázku nesnaží odpovedať, pretože existencia pravdy je jeho základným predpokladom. Mill verí, že protichodné názory sú užitočné aj vtedy, keď je nepopulárny názov čiastočne pravdivý, aj keď je úplne nepravdivý. Millov argument podľa môjho názoru platí predovšetkým vo vedeckej sfére, kde výmena a overovanie poznatkov vedie k rozvoju vedeckého poznania a tým aj k rozvoju spoločnosti. Nemusí však platiť v prípade náboženských diskusií, kde prevládajú emócie a logika ustupuje do úzadia.

Milova diskusia ohľadom náboženskej tolerancie nastoľuje otázku, či jeho koncepcia môže presvedčiť ľudí, ktorí sú netolerantní voči protichodným názorom. Mill tvrdí, že sloboda je výhodná pre spoločnosť. Avšak človek, ktorý zastáva netolerantný postup voči protichodným názorom, by mohol jednoducho argumentovať tým, že akákoľvek výhoda slobody názorov je prevážená prípadnou nemorálnosťou konkrétnych názorov. Preto istá regulácia zo strany spoločnosti je podľa mňa potrebná, aby výmeny názorov zostávali v rovine, ktorá by nenarušovala spoločenský poriadok.

Mill snaží ukázať, že individualita a nekonformita majú hodnotu tak v rovine individuality, ako i v spoločenskej rovine. Verí, že spoločnosť prirodzeným spôsobom uprednostňuje konformitu, a že toto uprednostňovanie je spôsobené tým, že spoločnosť je ovládaná masami. Podlieha však mysleniu svojej doby, keď tvrdí, že kultúry sa vyvíjajú od

nižších foriem k vyšším, pričom hlavnou charakteristikou pokroku je vývoj vedy a technológie.

Je dôležité zamyslieť sa nad tým, či Mill pokladá individuálnu slobodu za potrebnú pre ľudský a sociálny rozvoj. Ak slobodou myslí iba prepäté názory, tak potom nie je jeho pozícia až taká radikálna. No ak sa Mill snaží podporiť ľudí, aby konali proti hlboko zakoreneným sociálnym normám, vyvstáva otázka, či v tomto prípade nenastane v spoločnosti rozpad a polarizácia.

Podľa Millovoho „ubližujúceho princípu“ konanie človeka môže byť potrestané iba vtedy, keď ubližuje iným ľuďom. Hlavnou otázkou je, či tento princíp má zmysel vo všeobecnosti. Mill priznáva, že ľudia nie sú izolovaní od spoločnosti, a že ich činy ovplyvňujú ďalších ľudí. Mohli by sme vyvodiť záver, že každá aktivita ovplyvňujúca niekoho druhého mu spôsobuje istú ujmu a teda rešpekt voči individualite je tým prevážení. Môžeme teda pokladať za správne to, že Mill obmedzuje spoločenské opatrenia len na také činy, ktoré porušujú zákony? Mill tvrdí, že akékoľvek práva človeka v spoločnosti nie sú prirodzené, ale závidia od interpretácie. Tento jeho argument však zostáva sporným.

Vo všeobecnosti Millove argumenty podporujú jeho koncepciu slobody konania. Mill patril k zástancom demokracie a veľa pozornosti venoval individuálnej slobode vo všetkých sférach života. Liberálna demokracia a reprezentatívna vláda boli preňho dôležité nielen preto, že stanovujú hranice pre individuálne snahy, ale predovšetkým preto, že sú dôležité pre slobodný rozvoj individuality. Podľa neho zapojenie do politického života – účasť vo voľbách či angažovanie sa v lokálnej administrácii – je kľúčové pre vytvorenie záujmu o spôsob politickej vlády a teda aj pre vytvorenie osvietenej a rozvíjajúcej sa občianskej spoločnosti. Mill obraňoval koncepciu politického života, ktorý sa vyznačoval individuálnou slobodou, dôveryhodnou vládou a efektívnou administráciou.

Mill nebol „kabinetným“ filozofom: jeho záujmy sa týkali reálneho fungovania politického sveta, dokonca aj vtedy, keď sa zaoberal najabstraktnejšími filozofickými témami. Záujem o jeho dielo v súčasnosti pretrváva, pretože jeho koncepcie predstavujú pokus o syntézu dôležitých intelektuálnych a kultúrnych tendencií. Odráža prechod od osvietenstva a romantizmu k liberalizmu a konzervativizmu. V každom prípade sa úprimne usiluje o nadhľad a konzistentnú hlbavú analýzu kultúrnych javov. Jej výsledkom sú podnetné otázky, ktoré sú aktuálne aj v súčasnosti. Či s Millom súhlasíme alebo nie, jeho dielo je vynikajúcim príkladom nadčasového pohľadu na spoločnosť.

## Literatúra

Capaldi, N. (2004). *John Stuart Mill: A Biography*. Cambridge: Cambridge University Press.

Clifford, James a George Marcus (Eds.) (1986). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.

Gilbert, A. (1990). *Democratic individuality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gray, J. (1996). *Mill on liberty*. London: Routledge.

Held, D. (2006). *Models of Democracy*. Stanford: Stanford University Press.

Layton, R. (1997) *An introduction to theory in anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mill, J. S. (1995). *O politickej slobode*. Bratislava: IRIS.

Packe, M. St. J. (1954). *The Life of John Stuart Mill*. London: Secker and Warburg.

Ryan, A. (2006). Mill in a liberal landscape. In J. Skorupski (ed.), *Cambridge Companion to Mill*. Cambridge Companions Online: Cambridge University Press, s. 497 – 540.

Skorupski, J. (ed.) (2006). *Cambridge Companion to Mill*. Cambridge Companions Online: Cambridge University Press.

Sorrentino, R. M., Cohen, D., Olson, J. M., Zanna, M. P. (2005). *Culture and social behavior*. London: Routledge.

Weber, M.: *Sociologie náboženství*. Praha, 1998